

PRAHISTORIJSKA GRADINA BUČICA IZNAD GRAČANICE

Edin Šaković, prof.

ABSTRAKT: PRAHISTORIJSKA GRADINA BUČICA, KOJA SE NA- lazi u neposrednoj blizini Gračanice, predstavlja interesantan i nedovoljno ispitan arheološki lokalitet. Na osnovu topografskog položaja i snažnih fortifikacija koje su ustanovljene terenskim pregledom, može se zaključiti da je Bučica predstavljala značajno naselje gradinskog tipa. U ovome članku razmatraju se neke mogućnosti u pogledu datiranja i kulturne pripadnosti ovog arheološkog nalazišta, te ukazuje na potrebu i značaj budućih iskopavanja.

Ključne riječi: Gračanica, Bučica, prahistorija, gradina, bronzano doba, starije željezno doba, tumul, kulturna grupa Barice-Gređani, kulturna grupa Vis-Pivnica

Lokalitet Bučica predstavlja strmo uzvišenje koje se uzdiže iznad Gračanice, odnosno ulice Potok aMahala. U narodu se često čuje i naziv *Gučica*, a ponekad i *Vučica*. U *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* (tom II, 1988., br. 07.5), lokalitet je evidentiran kao *Borik*. Prvi arheološki nalazi – uglavnom manji ulomci keramike – pronađeni su prilikom radova na pošumljavanju, početkom 1970-tih godina, kada su padine Bučice pošumljene mladica bora (odatle i naziv *Borik*). U junu 1975. godine, kustos-arheolog Muzeja istočne Bosne u Tuzli, Milica Kosorić, obišla je lokalitet i izvršila rekognosciranje.¹ Rezultati nisu objavljeni, izuzev kratke natuknice u *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine*, gdje

1 Navedeni radovi su poduzeti u okviru istraživačkog projekta "Arheološka istraživanja područja Spreče", u okviru kojeg su, između ostalih, istražena i prahistorijska naselja na Korića Hanu i Vukniću.

je lokalitet Borik naveden kao prahistorijsko naselje “smješteno na brdu Bučica”. Navodi se još da su na nižem platou brda djelomično vidljivi “ostaci zida rađeni od kamena i zemlje”, dok su na padinama pronađeni “atipični fragmenti praistorijske keramike” (ALBiH, 1988., 108, br. 07.5). U zavičajnoj zbirci Gračanica sačuvan je i kraći izvještaj sa rekognosciranja (nepuna stranica teksta), iz kojeg se vidi da je istražena tek manja površina, 2,5 x 2 m, i to na sjevernoj padini, gdje je – uz ostatke suhozida, debljine oko 2 m – ustanovljeno i prisustvo nalaza kućnog lijepa, životinjskih kostiju i rogova, te atipične prahistorijske keramike, “za koju bi se eventualno moglo pretpostaviti da pripada bronzanom dobu”.

Kako se iz navedenog vidi – izuzev pozudano utvrđene činjenice da se na Bučici nalazilo prahistorijsko naselje gradinskog tipa, bliže hronološko i kulturno određenje nije, na osnovu sadašnjeg stanja istraženosti, moguće ustanoviti. No, ovom prilikom bismo ukazali na značaj samog lokaliteta, iznijeli nekoliko mogućih pretpostavki i ponudili smjernice za dalja istraživanja, pošto je gradina Bučica – na osnovu i svog topografskog položaja i snažnih fortifikacija koje su ustanovljene terenskim pregledom, po svoj prilici predstavljala dosta značajno naselje gradinskog tipa.

Padine Bučice su sa sjeverne, zapadne i južne strane veoma strme i teško pristupačne, dok je na istočnoj strani uzvišenje manjim prijevojem povezano sa manjim brdskim grebenom kojim se prostire kompleks zemljišta Bakići. S južne i sjeverne strane, Bučicu okružuju dva manja potoka, koji se u zapadnom podnožju uzvišenja spajaju u potok Japagu, lijevu pritoku Sokoluše (danas ukanaljen). Na samom vrhu se opažaju dva, stepenasto raspoređena i blago ukošena platoa. Gornji plato je nešto už, površine cca 20 x 10 m, dok je niži plato nešto širi, površine cca 30 x 15 m.

Na platoima se opažaju tragovi vještačkog niveliranja terena, a skoro cjelokupnom

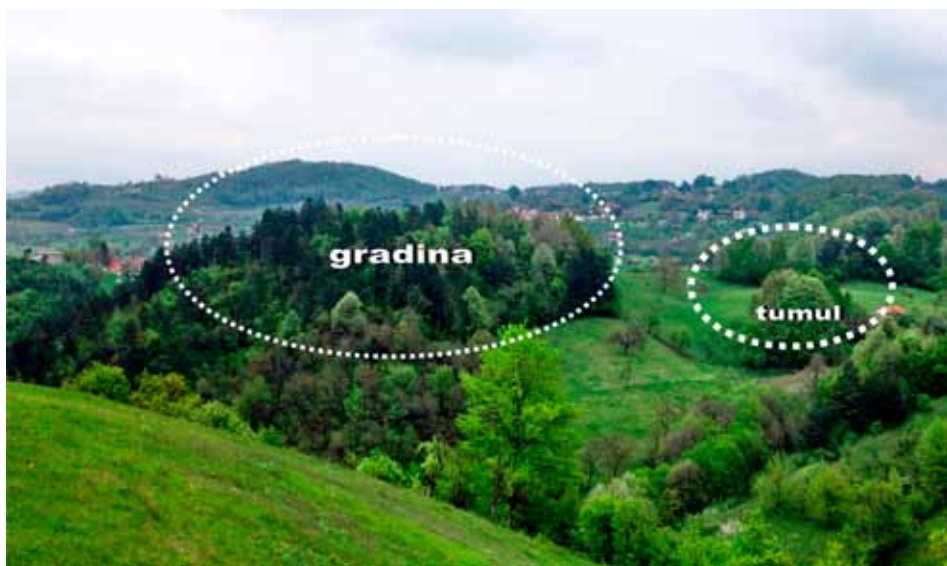

■ POGLED NA BUČICU SA ZAPADA

linijom rubnog prostora gradine opažaju se ostaci suhozidnih bedema, sa većom količinom osutog lomljenog kamena na padinama. Na pristupnom dijelu, odnosno prilazu gradini, opaža se dosta dubok usjek – ostaci odbrambenog šanca, a iznad njega se, u unutarjnom prostoru, opaža veća kamena gomila, zarasla u šiblje (možda ostaci limitnog tumula). Ostaci suhozida se opažaju i na jednom dijelu ruba između gornjeg i donjeg platoa, a na jednome mjestu unutar gornjeg platoa zapaža se veća količina rasutog kamenog materijala.

Sve do pošumljavanja, padine Bučice su bile uglavnom gole i zatravljene, uz rijetko kržljivo grmlje, sa tragovima erozije i brojnim krečnjačkim izdancima – što se jako dobro uočava na više starih fotografija. Ukoliko bismo ovakav izgled pretpostavili i u prahistoriji, onda se može zaključiti da je topografski položaj uzvišenja bio izvanredno povoljan, u smislu lahke organizacije odbrane za one koji su nastanjivali vrh uzvišenja. U spoju sa, kako smo vidjeli, snažnim fortifikacijskim elementima (suhozid, usjek, moguće i limitni tumul) – jasno je da je ova gradina bila jako dobro utvrđena i predstavljala je snažno uporište neke prahistorijske rodovsko-plemenske zajednice.

Može li se na osnovu toga pretpostaviti njezino hronološko i kulturno određenje, barem u okvirnim crtama? Gradinska naselja, kao što je poznato, datiraju još iz ranog eneolita, ali se drži da se izgradnja fortifika-

■ POGLED NA PORUČJE BUČICE S JUŽNE STRANE; NA FOTOGRAFIJI JE OZNAČEN PROSTOR GRADINE I LOKACIJA TUMULA

cijskih elemenata od trajnog materijala javlja tek od prijelaza iz eneolitika u rano brončano doba (Čović, 1988a: 82), dok složeniji elementi fortifikacija: kombinacija bedema, limitnih tumula i usjeka (šanaca) predstavljaju karakteristiku gradina osnivanih u kasnom brončanom i starijem željeznom dobu. Za sada možemo iznijeti tri pretpostavke o vremenu nastanka gradine na Bučici.

Moglo bi se, u prvom redu, pretpostaviti da je ona nastala negdje tokom srednjeg ili u ranoj fazi kasnog brončanog doba, vežući je na taj način za populacije nositelja kulturne grupe Barice-Gredani. U prilog tome, treba napomenuti da se na zaravni podno prijevoja, na prilazu gradini, uočava manji brežuljak, odnosno zemljani humak, koji možda predstavlja tumul. To je prilikom rekognosciranja primijetila i Milica Kosorić, zabilježivši da se u podnožju vidi “da je zemlja zaravnjavana da bi se [tumul] nasuo”. Kao što je poznato, na širokom prostoru sjeveroistočne i sjeverne Bosne, odnosno u dolini Spreče i dalje na zapad, tumuli su rijetka pojava i vežu se isključivo za stariju fazu kulturne grupe Barice-Gredani (Čović, 1988b: 21; 1988d: 60-61; Kaljanac-Šaković, 2007: 86). Tu se radi upravo o relativno niskim i širo-

kim tumulima – a takav oblik ima brežuljak podno Bučice. Naravno, još uvijek ne znamo pouzdano da li se tu uopće radi o tumulu, jer iskopavanja nisu vršena.²

Međutim, prema dosadašnjem stupnju istraženosti, čini se da gradinska naselja nisu bila odlika kulturne grupe Barice-Gredani. Naprotiv, neka nalazišta – poput onoga u Doboju (Belić, 1966: 29-33) ili u Donjim Lamincima kod Bosanske Gradiške (ALBiH, II, 47) – ukazuju na to da su u ovoj kulturnoj grupi bila karakteristična naselja otvorenog tipa. Takva naselja na širem prostoru sjeveroistočne Bosne vjerovatno su stradala u prvim prodorima novih populacija, krajem Ha A1 perioda (XII. st. p.n.e.), za koje se može vezati i veći broj ostava brončanih predmeta

2 Prema informacijama vlasnika zemljišta na kome se brežuljak nalazi (koje, inače, pripada porodici Hadžićanović), pok. Branko Vajić je dovodio neke stručnjake, navodno iz Beograda, te vršio probna bušenja u potrazi za “grobnicama”, ali su rezultati bili negativni. Nije jasno o kakvim se bušenjima tu radilo, da li uz upotrebu geoloških sondi ili običnim svrdlima kojima narod traži vodu. Bilo kako bilo, rezultati takvih ispitivanja su i morali biti negativni. Kada je riječ o tumulima kulturne grupe Barice-Gredani, koji su podignuti nad većim brojem paljevinskih grobova – nijedna druga metoda izuzev iskopavanja ne može dati rezultate.

koje pripadaju tom razdoblju, odnosno horizontu II (Veliko Nabrđe), prema tipologiji K. Vinski-Gasparini. U slučaju Gračanice, takva je ostava otkrivena 1958. godine u Bojljaniću (Jovanović, 1958: 23-31). Bilo je to razdoblje krupnih etnokulturnih promjena i migracionih kretanja u okviru podunavsko-balkanske seobe, koji su na ovome prostoru doveli do gašenja kulturne grupe Barice-Gređani. Upravo u tom razdoblju, od kraja Ha A i početka Ha B perioda, osnovana je većina do danas istraženih gradina na tlu sjeveroistočne Bosne. Na osnovu keramičkih nalaza sa tih gradina, Čović je izdvojio grupu Vis-Pivnica (Čović, 1965: 86; 1988b: 21; 1988c: 102). Kao što je poznato, radi se o pojavi koja okvirno pripada kompleksu kulture polja sa žarama, ali uz jake utjecaje sa istočnopanonskog prostora i iz unutrašnjosti Bosne (bosutska i srednjobosanska grupa). Bučici je najbliža gradina iz tog vremena ona na brdu Vuknić iznad Gračanice, relativno dobro istraжена (Kosorić, 1980: 108-109; Šaković, 2007: 73-74), koja je udaljena nepunih 1,5 km u pravcu jug-jugozapad. Moguće da je i sama Bučica osnovana upravo u tom razdoblju. Osnivanje većeg broja gradinskih naselja, ali i pojava mladih ostava, iz horizonta IV (Miljana), kakve su npr. ostave na Monju iznad Doborovaca (Jovanović, 1958: 31-34), u Bokaviću kod Lukavca (Čović, 1955: 91-102) ili Drenovom Dolu u Miladićima kod Čelića (Truhelka, 265-275), svjedoče o općoj nesigurnosti koja je vladala u tom razdoblju.

Treća pretpostavka bi se odnosila na još mlađe razdoblje, odnosno period starijeg željeznog doba, ali čini se da bi to imalo i najmanje utemeljenja. Naime, krajem kasnog brončanog i početkom starijeg željeznog doba, odnosno krajem Ha B3 faze (VIII. st. p.n.e.) ponovo je došlo do krupnih migracionih i etnokulturnih promjena, koje su dovele do gašenja života na većini do sada istraženih gradina sjeveroistočne Bosne. Neke od tih gradina naseljene su ponovo tek u mlađem željeznom dobu, što svjedoči keramika

latenskog kulturnog kruga. Taj hijatus u naseljavanju je dobro dokumentovan upravo na gradini Vuknić.

Šta je dovelo do te depopulacije sjeveroistočne Bosne i izostanka razvoja u starijem željeznom dobu, do danas nije pouzdano utvrđeno (Čović, 1988e: 24). Pojava ostava iz posljednjeg, V. horizonta (Matijevići), kakve su na našem području ostave iz Grapske (Benac, 1954: 163-168) i Pašalića kod Gračanice (Čović, 1957: 249-251), te ravnih grobova s inhumacijom, karakterističnih za srednjobosansku kulturnu grupu, u Tešnju (Truhelka, 1907: 62-72) i Gornjoj Tuzli (Čović, 1957: 252-253) – mogla bi indicirati na etničke prodore s juga (Vinski-Gasparini, 1983: 618, 620, 624 i 632; Čović, 1987: 454-455).

U svakom slučaju, pouzdaniji zaključci o vremenu nastanka gradine na Bučici i njenoj kulturnoj pripadnosti mogu se dobiti jedino arheološkim iskopavanjima – kako na platou, tako i padinama gradine, a trebalo bi ispitati i mogući tumul ispod gradine. Rezultati bi u svakom slučaju bili veoma zanimljivi. Ukoliko bi se pokazalo da se gradina može povezati sa kulturnom grupom Barice-Gređani, to bi značajno dopunilo podatke o načinu života u okviru ove kulturne pojave. Ukoliko se, pak, pokaže da gradina datira iz razdoblja trajanja grupe Vis-Pivnica, u svakom slučaju će, onda, biti interesantno utvrditi njen odnos prema gradini Vuknić, jer do danas u sjeveroistočnoj Bosni nisu otkrivene dvije gradine iz tog razdoblja koje se nalaze u neposrednom susjedstvu. Eventualni pronalazak potvrda o životu tokom starijeg željeznog doba (VIII.-V. st. p.n.e.) značio bi pravu senzaciju, jer izuzev dosta nesigurne datacije nekih primjeraka nakita iz doline Soline (Jovanović, 1957: 245-249) i nekih fragmenata keramike sa gradine Straža kod Srebrenika (neobjavljeni nalazi) – nikakvi tragovi iz tog razdoblja na ovome prostoru i nisu utvrđeni.

SUMMARY: Prehistoric hill-fort Bučica, which is located near Gracanica, is an in-

teresting and unexplored archaeological site. On the basis of topographic position and strong fortifications established by field survey, we can conclude that the Bučica represented a significant hill-fort settlement. This article discusses some options regarding the dating and cultural background of the site, and points to the need and importance of future archaeological excavations.

Key-words: Gračanica, Bučica, Prehistory, hill-fort, Bronze Age, Early Iron Age, tumulus, Barice-Gredani cultural group, Vis-Pivnica cultural group. ♦

LITERATURA

1. ALBiH: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, tom I-III, Sarajevo: Zemaljski muzej, 1988.
2. Belić, 1966: Branko Belić, *Doboj, Centar – naselje bronzanog doba*. Arheološki pregled, 8, 1966, 29-32.
3. Benac, 1954: Alojz Benac, *Novi prehistorijski nalazi iz Bosne i Hercegovine*, Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija, nova serija, IX, 1954, 163-171
4. Čović, 1957: B. Čović, *Nekoliko manjih preistorijskih nalaza iz Bosne i Hercegovine*. Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija, nova serija, XII, 1957, 245-253.
5. Čović, 1965: Borivoj Čović, *Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni*, Glasnik Zemaljskog muzeja, Arheologija, nova serija, XX, 1965., 27-145.
6. Čović, 1987: Borivoj Čović, *Srednjobosanska grupa*. Praistorija jugoslavenskih zemalja, V – Željezno doba, Sarajevo: Centar za balkanološka ispitivanja, 1987., 481-528.
7. Čović, 1988a: Borivoj Čović, *Gradina*, u: *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine*, tom I, Sarajevo: 1988., 82-84;
8. Čović, 1988b: Borivoj Čović, *Bronzano doba*. ALBiH, I, 21-23.
9. Čović, 1988c: Borivoj Čović, *Kultura polja sa urnama*. ALBiH, I, 100-102.
10. Čović, 1988d: Borivoj Čović, *Barice-Gredani – kulturna grupa*. ALBiH, I, 60-61.
11. Čović, 1988e: Borivoj Čović, *Željezno doba*. ALBiH, I, 24-26.
12. Jovanović, 1957: Radmila Jovanović, *Preistorijski nalaz u dolini rečice Soline, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, I, 1957, 245-249.
13. Jovanović, 1958: Radmila Jovanović, *Dve preistorijske ostave iz severoistočne Bosne*. Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, II, 1958, 23-35.
14. Kaljanac-Šaković, 2009: Adnan Kaljanac, Edin Šaković, *Barice-Gredani: kulturna grupa kasnog bronzanog doba u sjevernoj Bosni i južnoj Slavoniji*, Gračanički glasnik, XIII, 27, 2009, 78-90.
15. Kosorić, 1980: Milica Kosorić, *Praistorijska naselja u dolini Spreče*. Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XIII, 1980, 103-116;
16. Šaković, 2007: Edin Šaković, *Povijesni pregled arheoloških istraživanja u okolini Gračanice*. Gračanički glasnik, XI, 23, 64-79.
17. Truhelka, 1906: Ćiro Truhelka, *Prehistorijski nalazi u Bosni i Hercegovini*. Glasnik Zemaljskog muzeja, XVIII/3, 1906, 265-275;
18. Truhelka, 1907: Ćiro Truhelka, *Prehistorijski nalazi u Bosni i Hercegovini*. Glasnik Zemaljskog muzeja, XIX/1, 1907, 61-62;
19. Vinski-Gasparini, 1983: Ksenija Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama*. Praistorija jugoslavenskih zemalja, IV – Bronzano doba, Sarajevo: Centar za balkanološka ispitivanja, 1983., 547-646.

